

De mogelijke ordeningen van herman de vries

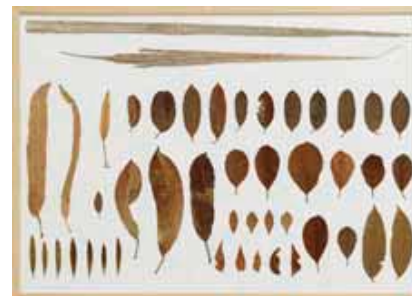
Lynne van Rhijn
assistent-conservator
hedendaagse kunst
RKD en freelance
kunstcriticus

Van 9 september 2011 tot en met 8 januari 2012 is in Rijksmuseum Twenthe de tentoonstelling *to be / herman de vries / verzamelingen* te zien. De aanleiding tot de tentoonstelling is tweeledig: de 80ste verjaardag van herman de vries afgelopen zomer en het Enschedese kunstenfestival GrensWerk, waarin *to be / herman de vries / verzamelingen* deel uitmaakt van een reeks tentoonstellingen met als onderwerp verzamelen. Samensteller van de tentoonstelling Lynne van Rhijn geeft in deze bijdrage een schets van het wereldbeeld van de vries, dat aan zijn kunst ten grondslag ligt.

Het oeuvre van herman de vries – zijn naam wordt zonder hoofdletters geschreven – is gebaseerd op een ideologie die taoïsme, de filosofie van Wittgenstein, wetenschap en toeval samenbrengt. Dat is zeker niet zo zweverig als het klinkt. de vries weet levensbeschouwing juist uiterst helder te maken, zo concreet als aarde onder je vingernagels of het vallen van een blaadje. Verzamelen is daarbij een van zijn voornaamste tactieken.

Geen gewone verzamelaar Veel van de werken van herman de vries bestaan uit kleine verzamelingen uit de natuur. Hij toont ons een stukje wereld, waarbij hij steeds iets anders benadrukt. In de serie *moroccan leaves* (1994) bijvoorbeeld heeft hij blaadjes van drie verschillende planten bijeengebracht en in een rastervorm op papier geplakt, een vel per plantensoort. Zo, overzichtelijk gerangschikt, vallen opeens verschillende eigenschappen op: de voor die soort specifieke vorm van het blad, de herhaling van die vorm, maar ook de kleine verschillen tussen de individuele blaadjes. In een eerder werk, *leaves from the courtyard, hotel amritha* uit 1977, plakte hij blaadjes van verschillende soorten door elkaar op een vel. Daarmee lijkt hij juist te willen wijzen op de variatie in bladvormen en -grootte, die je zomaar kunt vinden op een binnenplaats. En wanneer de vries een veld maakt van 54 kilo lavendelbloemetjes (*54 kg lavendel, z.j.*) vallen vooral het paarsblauw en de geur op.

leaves from the courtyard, hotel amritha, 1977,
plantaardig materiaal op papier, 70 x 100 cm,
Rijksmuseum Twenthe

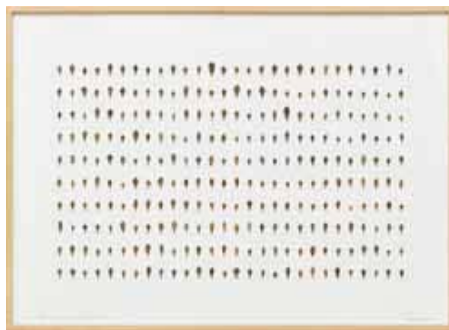
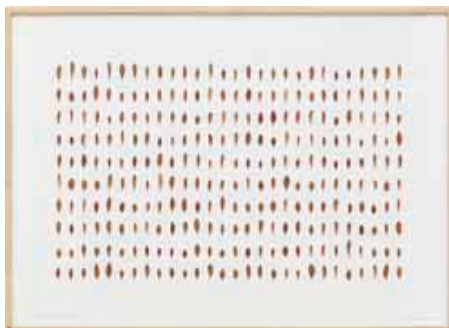
< *54 kg lavendel, z.j.*, lavendel, 3 x 300 x 600 cm,
Rijksmuseum Twenthe

de vries is dus bij uitstek een kunstenaar die het principe van verzamelen toepast. Toch is er in zijn aanpak een opmerkelijk verschil met andere verzamelaars. Gewoonlijk kiest een verzamelaar voor een bepaald soort objecten, omdat die om de een of andere reden interessanter of bijzonderder zijn dan andere. Bij herman de vries is er in de basis geen sprake van een voorkeur: hij wijst wel op dingen, maar steeds op andere. Wanneer hij een bepaald element kiest, betekent dat niet impliciet dat hij andere dingen niet kiest. Zijn wijzen is enkel positief: 'kijk hier eens, en daar'. Wanneer hij iets specifiek laat zien, verhoudt hij zich indirect tot het geheel. De dingen zijn voor de vries onderdeel van de grote eenheid van alles-wat-bestaat, en daarmee gelijkwaardig aan elkaar.

Gelijkwaardigheid de vries' wereldvisie en dat principe van gelijkwaardigheid zijn geheel vervlochten met zijn kunstpraktijk. De basis ervan is afkomstig uit onder andere de *Tractatus logico-philosophicus* (1922) van de filosoof Ludwig Wittgenstein. Dit buitengewoon invloedrijke boek stelt taal centraal binnen de filosofie. De vries las het in de jaren zestig grondig en keerde er meermaals naar terug. De eerste van de reeks stellingen waar het boek uit bestaat luidt: 'De wereld is alles wat het geval is'. Een vrij onrevolutionair klinkende mededeling wellicht, maar wat voor de vries van belang moet zijn geweest is dat Wittgenstein 'alles wat het geval is' vervolgens scheidt van onze gedachten en de taal, die het beeld uitmaken dat we hebben van de dingen. De dingen hebben dus geen inherente of onwrikbare hiërarchie: 'alles was wir sehen, könnte auch anders sein. [...] es gibt keine ordnung der dinge a priori', citeerde de vries in 1975. Wat we om ons heen zien is een van de vele mogelijke 'ordeningen' van alles wat bestaat.

In zijn reeks *random objectivations* benadrukt de vries dat idee. In deze werken, die hij maakte tussen 1962 en 1975, liet hij voor een groot deel het toeval bepalen hoe ze eruit kwamen te zien. Of hij bijvoorbeeld op een bepaalde plek een blokje aanbracht werd door toeval bepaald, en in welke kleur hij de vlakjes van een raster schilderde, zoals in *random objectivation no. V 70-21 t* (1970). Voor deze objectieve manier van invullen van een compositie gebruikte de vries tabellen, waar hij in zijn werk als plantkundige bij het Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur kennis mee had gemaakt. Gewoonlijk worden dergelijke tabellen gebruikt door wetenschappers om zich te verzekeren van statistische objectiviteit. Voor de vries was het werken met toeval een manier om met zo weinig mogelijk persoonlijke innemenging iets van de wereld te laten zien. Door een van de vele mogelijke ordeningen te tonen, zo duidelijk willekeurig ontstaan, herinneren deze werken eraan dat ook de wereld om ons heen geheel anders uit had kunnen pakken.

Laten zien wat er is Steeds meer is de vries daarna kunst gaan zien als een middel om bewust te kijken naar de natuur. Hierbij speelde een tweede onderdeel van zijn wereldvisie een bepalende rol: de Chinese religieus-filosofische traditie van het taoïsme. Binnen het taoïsme speelt niet-handelen een belangrijke rol, zoals je ook het laten bepalen van een compositie door toeval als niet-handelen kunt zien. Centraal staat het simpelweg accepteren en observeren van onze directe omgeving en de steeds veranderende natuur, waarbij alles als een eenheid wordt gezien. Daarmee werd het waarnemen zelf ook onderdeel van het werk van de vries – niet alleen zijn eigen waarnemingen, maar ook die van de

< moroccan leaves: phillyrea augustifolia, globularia alypum en argania spinosa, 1994, plantaardig materiaal op papier, 50 x 70 cm (3 x), Rijksmuseum Twenthe

beschouwer. Door steeds ergens op te wijzen, en steeds op een iets andere manier, tilt hij het waarnemen naar een verhoogd bewustzijn: we kijken ook echt naar wat we zien. Hij helpt ons om het hier en nu met een frisse blik waar te nemen. De handelingen die hij daarvoor verricht kunnen zo minimaal zijn als het eenvoudig richten van een camera op golvend water, zoals in *chance & change* (2007). De vries maakt met zo'n werk vrijwel niets, voegt niets toe. Hij wijst enkel.

Overigens moet het werk van de vries niet gezien worden als illustratie van een wereldbeschouwing – de vries gebruikt zo'n beeld van water niet om te verwijzen naar een bepaald idee. Hij representeert niet, hij presenteert. Door een deel van de natuur uit te lichten en dit bijvoorbeeld uit te snijden of op een bepaalde manier te sorteren wijst hij ons op een deel van de wereld, maar dan net anders dan we gewend zijn. Daardoor is het gemakkelijker te zien hoe bijzonder en mooi de natuur ook alweer is, gewoon zoals die bestaat. Want hoewel het werk van de vries wat conceptueel en zakelijk oogt, is het wel degelijk een uitnodiging om op te gaan in de schoonheid van de natuur. 'man braucht erfahrung' schreef de vries in 1995, 'die wichtigste erfahrung nennen wir freude'.

Kunstenfestival GrensWerk

Van 24 september t/m 2 oktober 2011 vindt in Enschede de derde editie van GrensWerk plaats, hét kunstenfestival van Oost-Nederland. GrensWerk is een culturele ontdekkingstocht door de stad, waarbij de schijnwerpers ruim een week gericht zijn op wat twaalf culturele partners in Enschede te bieden hebben. Dit jaar is de titel *De aarde is groot de wereld is klein*. Het is een programma over hoe wij naar de buitenwereld kijken, hoe wij de wereld verkennen, hoe techniek sommige relaties mogelijk maakt, hoe wij relaties onderhouden en hoe wij met onze burens omgaan.

De tentoonstelling *to be / herman de vries / verzamelingen* in Rijksmuseum Twenthe maakt deel uit van *Unusual Quantities*, een cluster tentoonstellingen met als onderwerp verzamelen. Andere tentoonstellingen die horen bij *Unusual Quantities* zijn de installatie *Wij zien sterretjes* van Helen Cole in de Fabrieksschool, een verzameling opera cd's van Frits van Lijf in het Muziekkwartier en het pettenproject van Pet van Luitjgaarde in Concordia.

Andere tentoonstellingen die te zien zijn tijdens GrensWerk: *User Generated Art* in TETEM kunststruimte, *Mijn vriend & ik, een zoektocht naar vriendschap in de kunst in 21roezendaal* en *Ontrafel* over breien in de mode in TwentseWelle.

Wie is herman de vries?

herman de vries (Alkmaar, 1931) studeerde aan de Rijkstuinbouwschool in Hoorn en werkt aanvankelijk als plantkundige. In de vroege jaren vijftig begint hij ook kunst te maken. Zijn eerste werken zijn informele schilderijen en collages van gevonden materialen. Het uitbannen van het persoonlijke wordt een steeds belangrijker streven voor de vries en er ontstaan reliëfs waarvoor toevalseeksen van getallen het uitgangspunt zijn. In 1968 kiest hij

definitief voor het kunstenaarschap en niet lang daarna verlaat hij Nederland om zich na verschillende omzwervingen te vestigen in Eschenau, een klein dorp in de landelijke omgeving van het Steigerwald in Zuid-Duitsland. Vanaf de jaren zeventig manifesteert de natuur zich in zijn werk. Vanuit zijn streven om het onderscheid tussen natuur en cultuur teniet te doen, wil hij de natuur zo veel mogelijk laten zien zoals hij haar aantreft.

WAAR DE REGGE STROOMT HERMAN DE VRIES IN DIEPENHEIM

Kunstvereniging Diepenheim eert herman de vries Naar aanleiding van de 80ste verjaardag van herman de vries dit jaar zijn op diverse plaatsen in Nederland tentoonstellingen aan de kunstenaar gewijd. Kunstvereniging Diepenheim eert de vries met een presentatie van verschillende installaties op locaties bij landgoederen rondom Diepenheim.

In sommige gevallen komt het werk uit de locaties zelf voort, zoals de verzameling gebroken berkenstammen op de vloer van een van de bouwhuizen van kasteel Het Nijenhuis. De stammen, die worden omringd door de geluidsinstallatie *in finity infinity* (2011), zijn afkomstig van het naburige landgoed Weldam. Ze tonen een proces van verval dat een heel eigen schoonheid heeft.

Uiteenlopende locaties Dankzij de medewerking van de landgoedeigenaren is de verscheidenheid aan locaties groot: van een 'vergeten' bakstenen schuilbunker in het bos van landgoed Weldam tot de klassieke entourage van de

oranjerie van kasteel Twickel. De mysterieuze bunker op landgoed Weldam krijgt extra lading door de installatie *in process II* (2011), bestaande uit een hakblok, steen en paardenschedel. In de oranjerie van Twickel stuit de bezoeker onder meer op een collectie 'unterfränkischer sandstein' (2006).

Bij landgoed Westerflier brengt de vries een hommage aan de Amerikaanse kunstenaar James Lee Byars en aan het riviertje de Regge. De gouden tekst 'see / hear / the bubbles' op een brugleuning verwijst naar de champagne waarvan Byars het geluid roemde ('listen to the bubbles') en de Twentse rivier.

De Tuinen van Diepenheim Naast een eerbetoon is de presentatie van Kunstvereniging Diepenheim ook het (symbolische) startsein voor de aanleg van De Tuinen van Diepenheim. Voor dit project heeft de vries een vlindertuin, wintertuin en seringentuin ontworpen. Deze tuinen gaan een verbinding vormen tussen het reeds bestaande rosarium, de volkstuinen, het Gazebo en de tuin van Huis Diepenheim.

herman de vries, Alkmaar 1931,
unterfränkischer sandstein, 2006

Gert Elzinga, *the poet in his poetry*, 2000

ACTIVITEITEN KUNSTVERENIGING DIEPENHEIM EN RIJKSMUSEUM TWENTHE

i am De tentoonstelling *i am – Diepenheim eert herman de vries eert Diepenheim* is te zien van 9 t/m 25 september 2011. Bij de presentatie verschijnen een publicatie (tevens routebeschrijving) en een exclusieve editie. De editie (oplage 36) bestaat uit de tekst 'see / hear / the bubbles – homage to james lee byars' in goud op eikenhout van Houtzagerij Twickel.

Exclusief portret Ter ere van de 80ste verjaardag van herman de vries is in Rijksmuseum Twenthe het exclusieve portret *the poet in his poetry* (2000) verkrijgbaar. De foto, gemaakt door Gert Elzinga, verschijnt in een oplage van 17 en is gesigneerd door Gert Elzinga en herman de vries. Prijs: € 285,-

Arrangementen herman 80 Hotel Carelshaven in Delden biedt twee arrangementen aan: een dagarrangement en een arrangement inclusief overnachting. Beide arrangementen zijn inclusief toegang tot de tentoonstellingen in Enschede en Diepenheim. De arrangementen zijn te boeken van 9 t/m 25 september 2011. Kijk voor informatie op www.rijksmuseumtwenthe.nl.

Documentaire herman de vries In het kader van het project *Hollandse Meesters van de 21ste eeuw* is onlangs een korte documentaire uitgekomen over herman de vries. *Hollandse Meesters* is een reeks gefilmde portretten van beeldend kunstenaars in hun atelier. De film

over de vries is van 9 t/m 25 september 2011 in een speciaal ontworpen mobiel bioscoopje te zien bij Kunstvereniging Diepenheim. Daarna reist het bioscoopje door naar Rijksmuseum Twenthe.